

УДК 378.011.32:364.262

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Олена Хорошайло

*Донбаський інститут техніки та менеджменту
Міжнародного науково-технічного університету,
б-р Машинобудівників, 32, 84313 Краматорськ Україна*

Розглянуто проблему формування гуманістичних ціннісних орієнтацій студентської молоді з обмеженими фізичними можливостями як дуже складну, але необхідну складову виховання інваліда як гідного громадянина, як людини, що також має право на життя, щастя, любов, освіту, працю.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, гуманістичні цінності, загальнолюдські цінності, інвалід.

Соціокультурний прогрес як процес гуманізації відносин між особистістю й суспільством, спрямований на збереження духовної спадковості людських взаємин, вимагає особливої уваги до представників найменш соціально захищених верст населення, серед яких люди з обмеженими фізичними можливостями.

Принципово новий погляд на проблему молоді з обмеженими фізичними можливостями пов'язаний, по-перше, з переходом суспільства до постіндустріальної стадії розвитку, а по-друге, з поворотом суспільної свідомості від “культури корисності” до “культури гідності”. Людину з обмеженими можливостями треба розглядати не тільки як об'єкт соціально-педагогічної допомоги й турботи, але й як активний суб'єкт навколишнього соціуму, що створює умови для максимально можливої його самореалізації й інтеграції в суспільство. З огляду на це пошук оптимальних шляхів навчання, виховання й соціальної інтеграції людей з обмеженими можливостями стає одним з першочергових завдань педагогічної науки та об'єктом міждисциплінарних досліджень і практичних пошуків.

Теоретичні й дослідницькі питання, що розкривають концептуальні підходи до проблеми інвалідів, порушено у працях Л. Виготського, А. Запорожець, В. Кашенко, А. Лурії, Д. Эльконіна, М. Бережного, М. Бочарова, А. Гусейнова, В. Давидова, Л. Єгорової, Н. Загорської, А. Здравомислова, В. Коблякова, А. Капто, Ю. Перова, С. Соколової,

П. Таланчука, І. Фролова, Ю. Шрейдера, зарубіжних філософів Г. Парсонса, Е. Фромма, Ф. Фукуями та ін.

Ми ставили за мету розглянути питання необхідності формування гуманістичних ціннісних орієнтацій у студентів з обмеженими фізичними можливостями.

Проблема ціннісних орієнтацій як ставлення людини до дійсності є вічним чинником людського існування. Вся історія людства пов'язана із ціннісним ставленням до природи, суспільства, без якого неможливе життя людини. Без ціннісних орієнтацій неможливе також і життя людини з обмеженими фізичними можливостями.

Адже завдяки цінностям особистість відчуває себе цілісно в оточуючому її світі. Світ цінностей – це передусім світ культури, сфера духовної діяльності людини, її моральної свідомості, оцінок тощо. Ціннісні орієнтації студентської молоді з обмеженими фізичними можливостями – це не тільки особиста справа такого студента, а й суспільна проблема.

Поняттям інвалід визначають осіб, які мають порушення здоров'я зі стійким розладом функцій організму, що спричинений захворюваннями, наслідками травми або дефектами, котрі призводять до обмеження життєдіяльності й зумовлюють необхідність соціального захисту. Інвалідність трактують як обмеження в можливостях, зумовлене фізичними, психологічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими й іншими бар'єрами, що не дають змоги людині, котра має інвалідність, бути інтегрованою у суспільство і вести в ньому активну життєдіяльність.

Проблема інтеграції в суспільство осіб з обмеженими можливостями є одним із найактуальніших і найпріоритетніших напрямів державної політики як в освітній, так і в соціальній сфері, оскільки сьогодні приблизно кожен десятий житель Землі – інвалід, і тенденція до зменшення їх кількості не простежується.

Специфіка інвалідності у студентському віці полягає в тому, що обмеження життєдіяльності виникає у період формування вищих психічних функцій, засвоєння знань і вмінь, становлення особистості. У цьому змісті інвалідність є значною проблемою, оскільки обмежує не тільки вияви особистості, а й впливає на процес її формування.

Ретроспективний аналіз еволюції відносин суспільства та інвалідів засвідчує, що соціально- психологічний і педагогічний захист людей з обмеженими можливостями значною мірою може бути показником рівня цивілізованого демократичного державного устрою. У розвинутих країнах світового співтовариства ця гуманістична функція відображена в найважливіших правових документах, її розглядають у політичному, соціальному, економічному, законодавчому й організаційно-правовому аспектах.

На думку деяких авторів, вирішити проблему соціальної інтеграції молодих людей, які мають обмежені фізичні можливості, можливо шляхом організації інтегрованого навчання. Такий підхід до інтеграції зумовлений безліччю різноманітних причин. Їх можна позначити як соціальне замовлення держави, що досягла визначеного рівня економічного, культурного й правового розвитку.

Водночас, як свідчить вітчизняна освітня практика, загальна тотальна інтеграція, насаджувана командно-адміністративними методами, була б руйнівною для загальної й фахової освіти, тому є неприпустимою. У контексті досліджуваної проблеми мова насамперед повинна йти про організацію спільної діяльності молодих людей з обмеженими фізичними можливостями й молоді, яка нормально розвивається, в межах освітньої установи, у спільному проведенні дозвілля й різних заходів, тобто не тільки про освітню, а й соціальну інтеграцію. Таке об'єднання сприяє гуманістичному вихованню здорової молоді й соціалізації молодих людей-інвалідів.

З огляду на те, що студентський вік є дуже сприятливим для становлення ціннісних орієнтацій особистості, в освітніх установах необхідна спеціальна робота, спрямована на формування адекватного сприйняття осіб з обмеженнями в життєдіяльності студентами, котрі нормально розвиваються. Ця система мір, яку розглядають як педагогічну підтримку соціальної інтеграції молодих людей з обмеженими фізичними можливостями, є особливою сферою професійної діяльності викладача, що адекватно сприймає таких людей і готовий з цією метою вести відповідну роботу зі студентами, які нормально розвиваються.

Люди з обмеженими фізичними можливостями – це реальна соціальна проблема, проблема перехідного суспільства, проблема, що тривалий час нагромаджувалася й тепер стала найбільш гострою. Ця категорія людей – це особлива соціально-демографічна група, що має свою субкультуру, свій спосіб життя, соціальну специфіку розвитку. Посилення гуманізації суспільства на зламі століть потребує актуалізації цієї проблеми. Суспільство покликане виконати свій гуманний борг перед людьми, які страждають тими або іншими недугами.

Отже, назріла необхідність створення широкої реабілітаційної програми, здатної максимально допомогти інвалідам, їхньому становленню як повноцінних членів суспільства. Для реалізації цієї програми дуже важливе значення має формування ціннісних орієнтацій цієї групи людей.

Кожна із соціальних груп людей є суб'єктом культурної діяльності. Процес культурного відтворення починається й завершується на рівні кожної конкретної особистості, що створює і споживає культурні цінності. Розвиток кожного індивіда зумовлено особливостями соціального оточення, що

складається з інших індивідів, з якими він перебуває в прямому або непрямому спілкуванні. Спілкування людей здійснюється у визначених групах: у родині, у дружньому колі, в інших малих, а також середніх і великих соціальних групах. Соціальні групи об'єднані загальними цілями й інтересами, мають подібне сприйняття світу, поводження тощо, і є носіями культурних традицій. У них відбувається творчий процес прийняття, опрацювання, пристосування елементів культури суспільства й вироблення зразків, стандартів і стилю власної мікрокультури.

Отже, цінності й норми, що існують у суспільстві, не повною мірою виражають визначені потреби певної конкретної соціальної групи. Соціальна група для задоволення своїх потреб починає модифікувати наявні в суспільстві цінності й виробляти свої.

Субкультура інвалідів є культурою однієї із соціально-демографічних груп, а саме: інвалідів, що мають свої соціальні функції, які вони виконують.

Наявність фізичного дефекту, інша соціалізація спонукає людей з обмеженими фізичними можливостями виділяти серед діапазону цінностей культури здорових людей те, що допомагає їм ліпше справитися зі складностями соціальної адаптації.

Формування ціннісних орієнтацій – тривалий і складний процес. На нього впливають багато чинників. Серед них важливу роль відіграє освіта, у змісті якої укладено систему цінностей, що передається молодому поколінню. З огляду на це в основі аналізу й відновлення сучасного змісту освіти найважливішим є ціннісний підхід. Однак сьогодні проблема ціннісного наповнення змісту освіти взагалі та освіти інвалідів зокрема не є вирішеною.

Педагогічні аспекти формування загальнолюдських цінностей вивчали Х. Асоєв, А. Бодальов, С. Вершловський, Б. Гершунський, С. Гончаренко, В. Зінченко, І. Зязюн, В. Караковський, П. Конанихін, З. Малькова, Ю. Мальований, Є. Моргунов, Л. Новікова, О. Сухомлинська, Дж. Хазард (США), Р. Шерман (США) та ін. У розробленій А. Бодальовим, В. Караковським, З. Мальковою, Л. Новіковою концепції виховання молоді в сучасних умовах акцентується, що “соціальна та національна напруженість, корупція в державі, занепад духовних і моральних цінностей спричинюють глибинні зрушення у світогляді, ціннісних орієнтаціях молоді” [5].

Положення Закону “Про освіту”, Державної національної програми “Освіта. Україна ХХІ століття” виняткової ваги надають завданням забезпечення орієнтації освіти на “глобальні проблеми, усвідомлення пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими”, на формування “цілісної картини світу, духовності, культури особистості і планетарного мислення” [3].

До цінностей найвищого рівня належать, зокрема, земля як спільний дім людства, життя людини, Свобода, Мир, Краса. Такі ціннісні орієнтації формуються на основі розрізнення людиною добра і зла, інших духовно значущих характеристик дійсності. З огляду на це мета викладача, який працює зі студентами з обмеженими фізичними можливостями, – допомогти їм прийняти та інколи й відновити зміст цінностей.

Загальнолюдські цінності – це ті, які зближують, ріднять духовні цілі різних народів, різні релігії, різні епохи. Тому й називаються загальнолюдськими, що складались поступово, а наприкінці ХХ ст. були узагальнені світовим співтовариством і знайшли своє відображення в основних документах ООН про права людини. Принципи цих документів близькі всім історичним спільнотам людей і підтримуються ними.

Сповідувати загальнолюдські цінності – означає навчитися поважати й цінувати те, що є в інших народів і вважається їхнім внеском у загальнолюдський розвиток, оберігати все те, що створено усіма народами, і що є для них святым. Загальнолюдське – невід’ємне та святе право кожної людини на свободу і гідність. Цінність особистості – предметна основа загальнолюдського.

Сучасна цивілізація ставить на перший план загальнолюдські цінності, де демократія, права людини та її гідність, толерантність, відхід від конфронтації є їхніми найважливішими компонентами. Не можна забувати, що честь, гідність – це не лише особисті надбання громадянина, людини, це багатство суспільства. Особистість, що має самоповагу, визнається цінністю суспільства, бо має набагато більшу потенційну активність, ніж особистість, позбавлена власної гідності. Формування цих загальнолюдських цінностей у людини, яка має фізичні недоліки, яка позбавлена інколи можливості навіть спілкування, – дуже складна, але необхідна складова виховання інваліда як гідного громадянина, як людини, що також має право на життя, щастя, любов.

Ми є свідками кризового становища в країні, соціальної та національної напруженості, спекуляції серед молоді, корупції в державі, розладу духовних і моральних цінностей, що зумовлюють глибокі зміни у світогляді, ціннісних орієнтаціях молоді. Що вже вести мову про людину з обмеженими можливостями? Численні соціологічні і педагогічні дослідження свідчать про розгубленість, втрату ідеалів, зменшення зацікавленості у високому мистецтві, глибоку духовну і моральну деформацію молодого покоління.

Ціннісні орієнтації особистості функціонують на основі суспільної системи цінностей, нерозривно пов’язані з нею, вони спрямовані на засвоєння і творення людиною з вадами здоров’я певних цінностей, тому виконують такі функції:

- прилучають людину з обмеженими фізичними можливостями до систем норм і цінностей соціуму;
- сприяють самоствердженню її особистості, реалізації дарувань, соціальних очікувань;
- забезпечують гармонізацію “внутрішнього” світу особистості, систематизацію знань, норм, стереотипів.

Отже, саме під впливом сформованих цінностей людина з обмеженими фізичними можливостями відчуває себе особистістю, тобто стверджує себе, через втілення об’єктивного змісту світу у своєму власному змісті, тому що розуміння й осмислення явищ і процесів, які вона пізнає, є виявом до них ціннісного ставлення, психологічною формою якого є переживання.

Ціннісне ставлення визначає емоційний стан, задоволеність і насиченість життя, його сенс.

Зазначимо, що процес формування гуманістичних ціннісних орієнтацій студента з обмеженими фізичними можливостями має відповідний механізм. Він залежно від віку, хвороби або травми, середовища, спрямованості студента-інваліда, має певні особливості. Аналіз структурних елементів механізму формування гуманістичних ціннісних орієнтацій особистості студента з обмеженими фізичними можливостями в їх взаємозв’язку та взаємозалежності потребує окремого дослідження. Тільки після вивчення цієї проблеми можливо визначити особливості та шляхи формування гуманістичних ціннісних орієнтацій студентів з обмеженими фізичними можливостями.

1. Бех І. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 124–129.

2. *Выготский Л.* Педагогическая психология. М., 1983.

3. Державна національна програма „Освіта. Україна ХХІ століття”. К., 1994. С. 7.

4. Закон України “Про загальну середню освіту” // Голос України. 1999. 23 черв.

5. *Кобляков В.* Этические аспекты глобальных проблем современности. М., 1986.

6. Концепція національного виховання // Освіта. 1996. 7 серп.

**FORMING HUMANIST VALUES OF
STUDENT YOUTH WITH LIMITED PHYSICAL ABILITIES IN
CONTEMPORARY UKRAINIAN SOCIETY**

Olena Khoroshailo

*Donbass Institute of Technique and Management
of the International Research-Technical University
Av. Mashynobudivnyky, 32, UA-84313 Kramators'k, Ukraine*

The article considers the problem of forming humanist value dispositions of student youth with the limited physical abilities, as a very complex, but necessary component of developing a person with special needs as a worthy citizen, who also has a right to life, happiness, love, education, and work.

Key words: value dispositions, humanist values, universal values, a person with special needs.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2005
Прийнята до друку 22.05.2006